

Pastierstvo v Karpatoch a za ich hranicami

Ľudia · Príroda · Kultúra

Pastiersky spôsob života je založený na chove hospodárskych zvierat formou pasenia na pastvinách, lúkach a trávnatých porastoch. V Karpatoch tento spôsob hospodárenia už po stáročia spoluvytvára a udržiava ráz krajiny.

Prečo je pastierstvo dôležité?

PRE ĽUDÍ Podporuje horské komunity a ich odolnosť Pastierstvo poskytuje obživu, príjem a prácu, čím pomáha horským komunitám zostať aktívnymi a odolnými. Zdravá krajina zároveň prispieva k blahobytu ľudí, ktorých život je s ňou neoddeliteľne spätý.	PRE PRÍRODU Udržiava lúky otvorené a bohaté na biodiverzitu Pasenie a kosenie pomáhajú chrániť horské pastviny a lúky pred nežiaducim zarastaním krovom a stromami. Tieto trávnaté porasty sú domovom pestrej škály lúčnych kvetov, hmyzu, vtáctva a ďalších druhov, a predstavujú kľúčovú súčasť nášho prírodného dedičstva.	PRE KULTÚRU Uchováva vedomosti a udržiava tradície živé Pastieri sú nositeľmi cenných vedomostí o zvieratách, počasí, pastvinách, voľne žijúcich živočíchoch a sezónnych cykloch, ktoré sa dedia z pokolenia na pokolenie. Pôvodné plemená, pastevné trasy, miestne názvy, gastronómia, remeselné zručnosti a zvyky tvoria živé kultúrne dedičstvo Karpát.
--	---	--

Vedeli ste?

Transhumancia – sezónny presun hospodárskych zvierat na pastvu – prispieva k vytváraniu a udržiavaniu chodníkov, ktoré využívajú ľudia aj voľne žijúca zver. Tieto historické trasy je potrebné zmapovať, chrániť a udržiavať. Pastierstvo tak formuje prírodné i kultúrne dedičstvo celých Karpát.

Akým výzvam čelí pastierstvo v karpatskom regióne?

Žiadna výzva neprichádza izolovane

Menej ľudí v horských oblastiach Mladí ľudia často odchádzajú za vzdelaním či prácou a v regiónoch zostáva čoraz menej tých, ktorí by pokračovali v tradičnom spôsobe obživy.	Menej skúsených pastierov Násť zručných a skúsených pastierov je čoraz ťažšie, čím sa prerušuje odovzdávanie remesla medzi generáciami.
Riziko zániku tradičných poznatkov Ak sa každodenné návyky prestanú praktizovať, nenávratne sa strácajú vedomosti o pasení, chove, počasí a okolitom prostredí.	Nedostatočné docenenie pastierstva Prínos pastierov pre kvalitnú produkciu potravín, kultúru, život na vidieku a ochranu prírody býva často prehliadaný alebo nedocenený.
Zložitá byrokracia a pravidlá podpory Dotácie, veterinárne predpisy, administratívne nároky a neustále sa meniaci legislatíva sú často ťažko zrozumiteľné a nedostupné.	Vplyv zmeny klímy na pastevnú sezónu Vlny horúčav, sucho a zmeny v rozložení zrážok i snehovej pokrývky negatívne vplyvajú na rast tráv, dostupnosť vody a celkový kalendár pasenia.
Nové riziká pre zdravie zvierat Šírenie parazitov a ochorení zvyšuje riziká aj finančné náklady, predovšetkým v odľahlých oblastiach s horšou dostupnosťou veterinárnej starostlivosti.	Náročné spolužitie s veľkými šelmami V karpatskej krajine prirodzene žijú vlci, medvede a rysy. Škody na hospodárskych zvieratách spôsobujú hospodárom straty i napätie. Prevencia si vyžaduje skúsenosti, vhodné pastierske psy a systematickú podporu.
Zarastanie opustených pastvín Pri ústupe pastvy dochádza k sukcesii – pôvodné trávnaté porasty zarastajú krovím a postupne lesom. Druhy viazané na otvorené biotopy tak strácajú svoj životný priestor.	Náročnosť ekonomického prežitia Veľké vzdialenosti k spracovateľom a na trhy, poplatky, byrokracia, rastúce náklady a nízke výkupné ceny zanechávajú pastierskym rodinám často len minimálny zisk.
Tieto výzvy sa navzájom zosilňujú.	
Všetko je spolu prepojené – Budúcnosť pastierskych komunít a budúcnosť karpatskej krajiny tvoria jeden celok.	

Budovanie budúcnosti pre pastierstvo

Praktické kroky na podporu ľudí, prírody a kultúry

Vyberajte si miestne výrobky Kupujte lokálne výrobky, zaujímate sa o spôsob ich výroby a podporujte podujatia i služby, vďaka ktorým zostáva príjem priamo v pastierskych komunitách.	Bud'te ohľaduplným návštevníkom Rešpektujte miestne pravidlá, neplašte hospodárske zvieratá a doprajte pastierskym psom dostatok priestoru. Krajina, ktorú navštevujete, je pre niekoho pracoviskom.
Spoznajte ľudí, ktorí za výrobkami stoja Dohodnite si návštevu salaša alebo sa pripojte ku komentovanej vychádzke. Dozviete sa viac o každodennej práci, sezónnych presunoch a výzvach, ktorým pastieri čelia.	Pomáhajte so starostlivosťou o krajinu Zapojte sa do kosenia či inej brigády pod vedením miestnych hospodárov. Spýtajte sa, s čím treba pomôcť, a učte sa priamo pri práci.
Zdieľajte pastierske príbehy Využívajte príbehy, exkurzie, filmy, mapy a miestne podujatia na prezentáciu toho, ako pastierstvo prepája ľudí, prírodu, kultúru a život v celých Karpatoch.	Podporte bezkonfliktné spolužitie Spoznávajte a šírte praktické spôsoby ochrany stád cez správne pasenie a vycvičených pastierskych psov. Berte do úvahy voľne žijúcu zver aj reálne skúsenosti pastierov.
Spájajte ľudí Podnecujte mladých ľudí k skúmaniu toho, odkiaľ jedlo pochádza a ako úzko súvisí s pôdou, ľudskou prácou a divou prírodou. Výchova k udržateľnému rozvoju sa tak stane prirodzenou súčasťou každodenného života.	Podpore politiky, ktoré fungujú v praxi Na obecných stretnutiach a verejných prerokovaniach podporte zapojenie pastierov do rozhodovania o pasienkoch, ochrane prírody a ich vlastnej budúcnosti.

Nápady na aktivity: Spoznajte pastierstvo

Jednoduché, lokálne aktivity

Každú aktivitu možno prispôsobiť rôznym vekovým skupinám, miestnym podmienkam aj časovým možnostiam. Väčšinu z nich zvládnete s minimom pomôcok, v blízkosti krajiny alebo v spolupráci s miestnou komunitou. Vyberte si to, čo najlepšie vyhovuje vášmu regiónu a účastníkom.

1. Čítanie spásanej krajiny

Cieľ: Všimnúť si, ako pastva a kosenie formujú karpatskú krajinu.

Vyskúšajte: Z vyhliadky, počas prechádzky v okolí alebo pomocou fotografií vyhľadajte pastvinu, kosenú lúku, historickú pastevnú trasu, napájadlo a okraj lesa. Položte si otázku: Čo by sa tu zmenilo, keby pastva úplne zanikla?

Potrebuje: Vyhliadkový bod, miestnu mapu alebo fotografie, papier a ceruzky.

2. Stretnutie s pastierom

Cieľ: Pochopiť každodennú prácu a miestne poznatky cez osobnú skúsenosť konkrétneho človeka.

Vyskúšajte: Pripravte si päť jednoduchých otázok. Pozvite pastiera či baču do školy alebo navštívte salaš. Pýtajte sa na bežný pracovný deň, striedanie ročných období, zvieratá, počasie, voľne žijúcu zver a aktuálne výzvy, ktorým čelí.

Potrebuje: 30 až 60 minút, hostiteľa alebo host'a, zápisník.

3. Malá terénna vychádzka za biodiverzitou trávnatých porastov

Cieľ: Vnímať rozmanitosť života na spásaných trávnatých porastoch.

Vyskúšajte: Venujte 20 až 30 minút hľadaniu piatich druhov rastlín, hmyzu alebo vtákov. Svoje nálezy odfotťte alebo nakreslite a porozprávajte sa o tom, prečo sú otvorené trávnaté biotopy pre tieto druhy kľúčové. Môžete zapojiť aj aplikáciu pre občiansku vedu (napr. iNaturalist), nie je to však podmienkou.

Potrebuje: Lúku či pasienok v okolí, chytrý telefón alebo zápisník.

4. Jeden príbeh, jedno miesto

Cieľ: Prepojiť spomienky pamätníkov a tradičné vedomosti s karpatskou krajinou.

Vyskúšajte: Oslovte pamätníka z vašej obce či okolia a zistite od neho starý názov konkrétneho miesta (chotárný názov), príbeh, ktorý sa k nemu viaže, alebo tradičný zvyk. Označte toto miesto na vytlačenej mape a pridajte k nemu krátky popis. Výsledok odprezentujte v triede alebo vystavte na nástenke v obci či škole.

Potrebuje: Vytlačená mapa, papier a jeden rozhovor s pamätníkom.

5. Po stopách pastierskych trás

Cieľ: Prepojiť geografiu, históriu a kultúru prostredníctvom konkrétnej trasy v teréne.

Vyskúšajte: Vyberte miestnu pastiersku trasu. Oslovte pastiera, strážcu prírody alebo pamätníka, aby po nej viedol krátku vychádzku. Vyzvite účastníkov, aby si všímali prepojenia medzi pastvou, biodiverzitou, vodnými zdrojmi, divou zverou, kultúrou a obhospodarovaním pôdy. Počas cesty buďte zvedaví na príbehy a pýtajte sa upresňujúce otázky.

Potrebuje: Miestneho sprievodcu, krátku a bezpečnú trasu.

6. Tradičné jedlo alebo remeselný výrobok

Cieľ: Prepojiť lokálne produkty s ľuďmi, zvieratami a krajinou, z ktorých vzišli.

Vyskúšajte: Pozvite miestneho výrobcu, aby priblížil výrobu tradičného produktu: odkiaľ suroviny pochádzajú a aké zvieratá, typ krajiny, zručnosti a sezónne postupy si výroba vyžaduje. Ak je to vhodné, doplňte aktivitu o ochutnávku, ukážku výroby alebo priamy predaj.

Potrebuje: Miestneho producenta a vhodné priestory v komunitnom centre, návštevníckom stredisku či na podujatí.

7. Medzigeneračné učenie

Cieľ: Podporiť odovzdávanie poznatkov a skúseností medzi generáciami.

Vyskúšajte: Spojte starších a mladších účastníkov okolo jednej zručnosti, príbehu, tradičného názvu miesta, receptu, sezónneho zvyku či zručnosti. Výsledok zachyťte ako krátky text, fotografiu, mapku, kresbu alebo zvukovú nahrávku.

Potrebuje: Účastníkov z rôznych generácií a jednoduchý spôsob zaznamenania ich stretnutia.

8. Malá výstava, náučný chodník alebo prezentačný panel

Cieľ: Premeniť zistenia účastníkov na výstup, ktorý si môžu pozrieť a z ktorého sa môžu poučiť aj ostatní.

Vyskúšajte: Využite zozbierané mapy, fotografie, kresby, portréty, príbehy, predmety či zvukové záznamy na vytvorenie malej výstavy v návštevníckom centre, komunitných priestoroch, na lokálnom podujatí alebo na inom verejnom priestranstve.

Potrebuje: Materiály na inštaláciu výstavy a súhlas so zverejnením použitých príbehov, fotografií a portrétov.

9. Mládežnícka výmena alebo pastiersky tábor

Cieľ: Prepojiť mladých ľudí z rôznych pastierskych oblastí.

Vyskúšajte: Zostavte jednodňový alebo viacdňový program zameraný na návštevy zaujímavých miest, počúvanie príbehov, spoznávanie biodiverzity lúk, praktické činnosti a rozhovory s hospodármi. Účastníci môžu porovnávať ráz krajiny i tradície a spoločne premýšľať o budúcnosti pastierstva.

Potrebuje: Miestnych partnerov, plánovanie, dopravu a zodpovedajúce zázemie.